

Problem Viših narodnih škola kod nas

Kao da slušamo neodređenu podzemnu tutnjavu, teške korake, prigušeni krik onih, koje nalazimo u dubokim podrumskim stanovima, rupama, barakama, drvarnicama i tavanicama.

Podimo tragom tih jezovitih krikova. Negdje nas dočeka 5, drugdje 7, onda 8 i 9 dječjih glavica. Roditelji se razbjegli u lov za svagdanji kruh. Najstariji od te dječje četice je pedagog, domaćica, službeni zastupnik porodice. U onom uskom prostoru ne snalaziš se od samih ležaja odnosno krpetina. Sve zja od siromaštva i neimaštine, sve vapi za onom, koja drži tri ugla kuće, a nje nema, otišla je od kuće da zaradi goli, goli svagdanji kruh.

Uz tu bijedu i siromaštvo privuče se ponajčešće i bolest. Našli smo glavu obitelji, gdje leži u zadnjem stupnju tbc. Majku, koja upire posljednje snage da se održi na životu za ono pet sirotica, koje se okupiše oko nje. Tu su djeca, kojima podmukla vlaga izgriza polako, ali sigurno kosti i pluća.

Negdje nijesmo mogli ući u kuću, tek kroz prozor primali smo izvještaje malenih, koje su roditelji zaključali, dok se vrata s posla.

To su tek glavne konture bijede i siromaštva naše periferije; u stvarnosti sve je to još strašnije, jer uz tjelesno stradanje nanizala se gomila duševnoga stradanja. Srca i duše malenih žive u vječnom paklu, kletvi, svadi, nemiru i tučnjavi.

Rijetko, vrlo rijetko naišli smo uz ovu bijedu i siromaštvo smirenje, nadu u bolje.

Obično revolt, i samo revolt!

Znadete li koliko se prije Božića obišlo službeno ovakvih ljudskih skrovišta? 1260 sa ukupno 5.040 djece. No, još je ostao veliki broj zaboravljenih. Nekoji maleni članovi tih ljudskih skrovišta dobili su mjesto na policiji, sabiralištu, radi prosjačenja. Pošli smo i tamo, da dobijemo potpunu sliku života djece našega malog čovjeka: radnika i težaka.

Tu smo tek vidjeli, kako su svi razorni elementi probušili ove male duše, kako sva gruba realnost života zja iz njihovih očiju.

Mnogi od nas ima dnevno pred sobom u školi ove sirotane, a susrećemo ih na ulici na skitnji i prosjačenju.

Sjećamo se, kako smo četice tih bijednika vukli gradom prije Božića do Socijalnog ostsjeka i kako smo duboko u duši osjećali svu ironiju te pomoći.

Obući ga tek djelomično, jednom u godini i, pustiti ga i dalje u njegovim paklenskim prilikama.

Ili nahraniti ga jednom u godini, a pustiti ga da ostalih 364 dana glada.

Očevidno je, da je sav naš javni socijalni i kulturni rad, na koji se troši i daje hiljade i hiljade, postavljen na krivu bazu. Osjećamo da treba zadržati u dubinu, da se dade našim obiteljima vitalna snaga i mogućnost da sami grade svoj dom, da sami uzdržavaju svoje potomstvo i da ga odgajaju u zdravlju, duševnoj čistoći i poštenju.

Tko je kriv za ovo očajno stanje naše periferijske djece? Jedni viču roditelji, drugi kino, štampa, alkohol i t. d. a pravi razlog rada se prešućuje: kriv je grubi materijalizam i egoizam, koji je zatvorio ljudska srca i učinio od čovjeka bezosjećajnu zvijer, koji ne mari da drugi glada, kome nije žao da je brata svoga učinio prosjakom, kojega ne prekorava savjest, što je pogazio svoje i bratovo ljudsko dostojanstvo, već je sve mehanizirao, a novac, taj »izmet ljudski« kako ga nazva Papini, njemu je idol, božanstvo, a ne sredstvo za dobra djela. Za njega je dao sve: čast, poštenje, moral i dušu. Ti egoisti dnevno viču — treba nam i opet gora Tajget, treba tamaniti te »štakore« i »mišev« sa periferije — da ih nestane.

Kako sam već napomenula mi učitelji i učiteljice dnevno imademo pred sobom djecu maloga čovjeka, djecu periferije, djecu najsiromašnijih, najbiednijih i najpokvarenijih gradskih četvrti.

Zar ne, kako smo uz svu pedagošku spremu, bogato iskustvo, rutinu u svagdašnjem našem saobraćaju i radu s tom djecom katkada gotovo posve nemoćni. Udara nas upravo snažno u mozak njihova prostota, grubost, divljaštvo, rafiniranost, laž, kletva.

Ima dana da su prošli školski sati, da po programu nijesmo ništa učinili, već smo sve udesili, da smirimo maloga grešnika, grešnicu, da im dademo duševne topline, jedan plemenit i drag doživljaj, koji će im moguće u životu — u najtežim časovima — doći kao svijetla točka, za koji će se uhvatiti — i podići.

Bilo je i noći kad nijesmo spavali radi tih malih duša, osjećali smo se u svom radu posve, posve osamljeni. Nijesmo se mogli osloniti, ni čekati pomoći, ni od doma, ni od društva. I sve što smo u školi u 4 sata sagradili, dom, društvo, ulica, štampa — u 20 sati sve je i opet porušila. I u svojoj boli kad smo stajali

pred ovom malom četom mislili smo: uzalud se mučim, pa to će se sve prije ili kasnije prostituirati, postat će kradljivci, banditi.

Zaželjeli smo da što prije svrši ta banda 4 razred, pa da ih se riješimo.

A poslije dugo vremena, poslije kad smo ih susreli u životu, kako nas je duboko dirnulo njihovo priznanje: »Rado se sjećam škole, bili ste strpljivi sa mnom. Uvijek mislim na vaše dobre savjete.«

I tada smo i opet po stoti puta morali konstatirati činjenicu, da u pedagogiji nema vidljivih, grandioznih, senzacionalnih rezultata — koji bi nas zablještili. To je rad s dušama, a rezultati kriju se duboko u njima i izbijaju kada najmanje očekujemo.

I budimo uvjereni, što smo učinili za djecu kao pravi pedagozi, kao duša duši — nije propalo, i ako po našem ljudskom sudu izgleda da nema pozitivnih rezultata. I još jedno treba da pamtimo, da djeca izvrsno osjećaju tko je pedagog-čovjek, a tko je samo najamnik.

I velika množina te naše periferijske djece, djece maloga čovjeka — svake godine svršava četvrti razred osnovne škole.

I sada roditelji stoje pred velikim upitnikom. Kuda? Znam da su mnogi sretni, da im je dijete svršilo osnovnu školu, pa dok pređe u zanat, da ga gurnu u bilo kakav posao, da i ono zarađuje, a zaradom da pomogne majci i ocu dići na nože i ostalu braću i sestre. Neki bi htjeli da dijete nastavi školu bilo građansku ili gimnaziju, ali nema sredstava. A velika većina te djece nije ni duševno sposobna da nastavi jači i opsežniji studij.

I eto za tu siromašnu, periferijsku djecu, koju roditelji prerano opterećuju teškim fizičkim radom i gdje nema sredstava za školovanje u građanskim školama i gimnazijama, a nema ni duševnih sposobnosti, za tu djecu su »Više narodne škole« od vanredne i neizrecive potrebe i koristi. Jer djeca su poslije svršene niže osnovne škole u dobi, u kojoj se značajnost nije mogla razviti, i gdje dobro sjeme, što je osnovna škola posijala, leži još u klici. Brižna skrb škole prestaje, a dijete je prepušteno sebi u najopasnijim godinama, u kojima dijete proživljava revoluciju u duši i tijelu, i moralnost se stavlja na veliku kušnju.

Kad je svemu tomu tako, kako veliku i značajnu zadaću imaju Više narodne škole. Njihova je zadaća dakle da sakupe, da se pobrinu za dječake i djevojčice od 11—14 god. naših siromašnih slojeva, da ih otmu prerarnom izrabljivanju njihovih fizičkih snaga, da ih otmu bar donekle ulici, na koju su prisiljeni radi svojih teških kućnih prilika, da im zaokruže i prošire stečeno znanje u osnovnoj školi, a što je glavno da im daju toplinu, srca baš u dobi, kad je najviše potrebna dobra riječ, plemenita ruka i prijateljski savjet.

Proveli smo anketu kroz par godina u razredima Viših nar. škola i na upit: Zašto idem u Višu narodnu školu, a ne u koju drugu školu, djeca su odgovorila: 45 % radi siromaštva, 25 % jer poslije polaze u zanat, 2 % da ne zaborave, što su do sada naučila, 6 % jer su nesposobni za drugu školu, 4 % jer će poslije Više nar. škole ići u građansku ili gimnaziju.

Ali mi nastavnici Viših narodnih škola dobro znamo, da su većim razlogom skromne duševne sposobnosti, fizička slabost, neishranjenost, anemičnost, moralna i duševna defektnost — nego siromaštvo. Da su naša djeca u Višim narod. školama takva, nije ni čudo! Ta djeca rastu uz slabu hranu, u tijesnim, zagušljivim stanovima, bez svijetla i uzduha, po danu bez nadzora, u noći u prostoriji, gdje muškarci i žene zajedno stanuju i spavaju. Posljedice ovakvih nezdravih prilika moraju se opažati i one se opažaju na njihovu tijelu i duši.

Neka djeca sama govore! Na upit gdje stanujem — 75 % odgovorilo je u podrumu, tavanu, baraki, ostalo 25 % niskom prizemlju, prizemlju, dvorišnom stanu, tek koji taj I. kat, II. kat.

Na upit gdje i s kim spavaš — odgovorilo je 95 % u sobi gdje spavaju i ostali članovi obitelji i potstanari. Dakle u nekoj prostoriji nakupilo se 7 do 8 osoba.

Na upit s kim spavaš — 99 % bilo s bratom, sestrom, mamom, tatom, rođakom, kumom, tetkom. Iznašam neke pojedinačne izjave djece: Spavam sa troje braće u krevetu, a u istoj sobi spavaju i ostali članovi obitelji. Spavam sama na košari. Spavam na podu kraj štednjaka, na »šubod kastlu«, na stolicama.

Na upit koliko puta na dan jedem, odgovorilo je 200 djece.

50 %	odgovorilo je 2 puta	— u podne i naveče
35 %	„ „ 3 „	
15 %	„ „ 4 „	

A i ti su obroci oskudni i slabi. Obično mlijeko ujutro, naveče, a u podne varivo. Malo je to, previše malo za djecu koja se razvijaju, duševno rade, a i izvan škole rade i zarađuju.

Sjedili su pred nama, a nijesmo znali da su gladni, da ujutro nijesu ništa jeli. Čudili smo se, kako je moguće, da ne pokazuju interes za ono, što se radi u školi. Ali oni su šutjeli. Ali poslije, kad smo ih susreli u životu, priznali su nam: nijesmo znali nikad ništa u školi, ali da li je bilo moguće što znati, kad smo ujutro stalno dolazili u školu gladni.

Što su obično roditelji te djece? Ispitivanje sam provela kroz tri godine na raznim školskim područjima a ispitalo se oko 400 djece, pa su uslijedili slijedeći odgovori:

75 % imaju oca i majku, 25 % samo majku, a taj % označuje obično nezakonitu djecu. 75 % označuje oca radnika. 25 % otpada na obrtnika, poljodjelca, listonošu, kolportera.

Kod 50 % uposlen je otac i majka.

„ 25 % samo majka, jer je otac ili bolestan ili bez posla.

„ 25 % samo majka.

Majka je obično dvorkinja, pralja, radnica u tvornici, a u najboljem slučaju švelja.

Pojedinačne izjave djece o zanimanju roditelja vrlo su zanimljive: Moja majka prodaje planete; stare knjige, radi kod staretinara. Moj otac je kuhar za živine. Moj otac vodi na šetnju tri gospodska psa. (Kolika ironija života! Pse vodi na šetnju, a svojoj se djeci ne može posvetiti!)

Na upit, što oni t. j. djeca rade izvan škole i da li što zarađuju, dobili smo i opet zanimljivih odgovora. 100 % djevojčica i dječaka uposlano je u svim kućnim poslovima, na njima ostaje kuća i manja braća, kad roditelji odlaze na posao. Veće djevojčice potpuno zamjenjuju majku u kućnim poslovima: spremaju, kuhaju i čuvaju manju braću.

Prošle godine posjetio je jedan nastavnik svoga učenika u njegovu domu. Našao ga, gdje brižno čuva 6 mlađe braće i brine se za sve, dok se vrate roditelji, koji su otišli u srijedu na sajmište sa starom robom. Zato on obično nije srijedom dolazio u školu.

Neki dječaci potpuno su upućeni u priređivanje hrane i sve pripreme kod kuće, prije nego pođu u školu.

Osim toga velika većina ima i malu zaradu izvan kuće: Nosim objed i dobijem za to 12 d. tjedno. Zarađujem 100 din kao raznošač novina. Raznašam mlijeko i dobijem mjesečno 60 dinara. Pomažem u dućanu i zato dobijem brašno. Pomažem jednoj gospođi u poslu i time zarađujem odjeću i hranu.

Iz svega ovoga jasno se vidi, kolika je to borba za goli život, samo za goli život. Takvu djecu imademo mi dnevno pred sobom i čudimo se, kada još dospiju da na školu misle i da je polaze. Ali ona dolaze. Ona im je potrebna.

Kad sve to razmotrimo, onda vidimo, kako je upravo nemoguć sadašnji nastavni program za Višu narodnu školu.

Onaj, koji je stvarao taj nastavni program, nije imao u vidu navedene činjenice, već se strogo postavio na stanovište niže srednje škole (osim stranoga jezika), što više u nekim disciplinama stavio je na djecu Viših narodnih škola i veće zahtjeve. Tako u povijesti, zemljopisu, a naročito u prirodnim naukama.

U I razredu Više nar. škole propisuje uz domaću povijest opširno grčku i rimsku povijest, opširnu obradbu životinjstva, a u II rac. bilinstvo, pa fiziku i kemiju vrlo naučno, a anatomiju čovjeka precizno. A koliki su tek zahtjevi u praktično privrednim

znanjima. A gdje je račun, hrvatski jezik, a ni kod vještina nije bolje.

Sastavljač nastav. programa ne samo da nije uzeo u obzir skromne duševne sposobnosti te djece, već nije uzeo u obzir ni njihovo siromaštvo, a materijal za vještine treba nabaviti.

A zaboravio je i to, da se moramo kod te djece boriti još uvijek, što se tiče čitanja i pisanja, a i računa; pa konačno i obzirom na učitelja i učiteljicu. Zar sve to da svlada jedan nastavnik i da bude stručnjak baš za sve! Po nastavnom planu nastavnik Više nar. škole mora biti stručnjak za fiziku, kemiju, anatomiju, a to je konačno nepravedno, jer u građanskim i srednjim školama nastavnici imaju stanovite grupe predmeta. Dakle, nastavni program za Višu nar. školu sastavljen je po uzoru programa srednjih škola s tom razlikom, što u Višoj narodnoj školi sve predmete mora tumačiti jedan nastavnik. Bezuvjetno treba i u tom pogledu provesti korekture, a uzeti u obzir i to, da u Višim narodnim školama ne raspoložemo s mnogo vremena, tek smo ograničeni na 2 do 3 sata na dan.

Viša narodna škola treba da nastavi rad niže narodne škole u duhu sistematskih kompleksa, a kako se moglo primijetiti iz ovo nekoliko opaski, on nije sastavljen ni u duhu koncentrativne nastave.

Tako je historija Egipćana propisana u I r., a geografija Egipta u III r. A takovih kontradikcija nalazimo gotovo kod svih disciplina. Onda je posve razumljivo, da nastavnici vidjevši toliki materijal propisan po programu, a pred sobom imaju djecu skromnih duševnih sposobnosti, siromašnu, koja si gotovo za rad u školi ne mogu ništa nabaviti, osim koje bilježnice i olovke — nerado preuzimaju razrede više narodne škole i ako su ih preuzeli, nastoje da ih se što prije riješe.

Kad je prije Božića provedena akcija oko revizije nastavnog programa osnovnih škola, naglasilo se, da je od velike važnosti i revizija nastavnog programa za Višu narodnu školu, koja nije srednja škola, već nastavak niže narodne škole i s njom čini organsku cjelinu po duhu i radu.

Naročito se naglasilo, da nastavni program Više narodne škole mora biti u duhu prilika i duševnih sposobnosti djece, koja je polaze. On bi morao biti sastavljen od najvažnijih, jakih i zanimljivih kompleksa, koji bi koncentrirali sve discipline i duboko zahvatili dječju sadržinu.

Kod sastavljanja novoga plana i programa za Višu narodnu školu ne smije se smetnuti s uma, da tu školu polaze i djevojčice, čiji je poziv u životu različit od onoga kod dječaka i da se o tome treba voditi računa. Ovih dana se službeno naglasilo, da Viša narodna škola nije srednja škola, pa sada treba da i nastavni program izgubi karakter nastavnog programa srednjih škola.

Iz svega vidimo da sadanji nastavni program Više narodne škole uvelike koči u školi uspješan, pozitivan rad, rad u duhu duševne aktivnosti djece. To je, kako sam već spomenula, često razlog, da se nastavnici boje preuzeti razrede Viših narodnih škola.

No pored toga moram konstatirati žalosnu činjenicu, da kod nas nema baš ni velikoga razumijevanja o potrebi Viših narod. škola. To vidimo najbolje po tome, kako nastaju razredi Viših narodnih škola kod nas. Osnivaju se u većini slučajeva tako, da upravitelj imade 17 razreda, da ne mora i on u razred; otvaraju se, da se zadrži neko nastavničko lice na onom mjestu; rijetko je to radi djece i razumijevanja potrebe takvih škola. Da je drugačije, ne bi se desilo, da čim nestane stanovite zapreke za upravitelja, odnosno nastavničko lice, razredi Viših narodnih škola — nestaju.

Moram konstatirati i tu žalosnu činjenicu da se razredi Više narodne škole smještaju u najgore prostorije, odnosno improvizirane razrede u podrumu. Što znače takvi razredi u podrumskim prostorijama sa betonskim podom za dječake, a potovo za djevojčice u dobi od 11—14 godina. Katkada potpuna katastrofa. Konačno ni nastavnik nije dužan da izlaže svoje zdravlje opasnosti.

Bilo je slučajeva, da su postojali razredi, gdje su djeca dolazila u školu tek tri puta tjedno. Kako bi se nastavnik oduševio za rad u Višim narodnim školama pod ovim ne baš ružičastim okolnostima? Obično ih se tješilo: »Velika je blagodat raditi u Višoj nar. školi, jer nemaš odgovornosti.« Tom izjavom mnogi su dali znati, kako se shvaća Viša narodna škola, i time joj dali oznaku škole od nužde, škole površnosti i prolaznosti.

Neka mi se ne uzme u zlo i ova konstatacija. U Višu narodnu školu rado se postavljaju ljudi, koji su pred penzijom. Što to znači? I kako da rastumačimo taj postupak? Ne bih nipošto htjela povrijediti stare i vrijedne naše kolege i kolegice, ali jedno naročito naglasujem i podcrtavam. Baš u Višoj narodnoj školi treba nastavnika u punoj snazi, jer smo iz prednjega razlaganja vidjeli, da u Višu narodnu školu dolazi teški materijal i da se s tom djecom u većini slučajeva duševno i moralno defektnom moramo boriti, snažno boriti, pače i onda, kad ta borba izgleda borba s vjetrenjačama. A za to treba snage, jačine volje, a ne dobroćudne popustljivosti. Treba disciplina, koju provejava razborita blagost. Dječje srce mora osjetiti očinsko srce, ali i duševnu nadmoć, koja lomi korov njihovih duša i nastoji svim silama, da njihovom dušom proteče voda bistroga vrela. Nastavnik mora biti gospodar u svom razredu, samo tako može da imponira svim tim velikim i malim rantaplancima i robinzonima.

Koliko brojimo razreda Viših narodnih škola danas? U I i II nadzorništvu postoji oko 10 razreda Više nar. škole, a u Gundulićevoj ulici t. zv. centralna Viša nar. škola sa 4 V razreda, 1 VI

i 1 VII. Time što se je učinio pokus otvaranja centralne više narodne škole, možemo se nadati, da u pitanju otvaranja tih škola idemo naprijed. Službeno se javilo, da će grad u slijedećoj školskoj godini otvoriti još 14 odjeljenja Viših narodnih škola.

Mi koji radimo u centralnoj Višoj narodnoj školi vidimo, da ta organizacija škole, odnosno tip, pogoduje radu u školi t. j. sav je rad obuhvaćen jednim duhom, jednim zamahom, a škola dobiva i po nutrinji i vanjštini ozbiljan karakter i vrijednost. To opažamo i na djeci. Rado polaze školu uz sve poteškoće i dužnosti, koje imadu izvan škole i unatoč velikih daljina. Neka djeca dolaze iz daljine od 1 sata. Samo poteškoća je konkretno u centralnoj Viš. nar. šk. u Gundulićevoj ulici, što imade na dan samo 2-3 sata, a to zbog toga, što se u istoj zgradi izmjenjuju tri vrste škola. 2-3 sata to je i za stanovišta obuke i odgoja i odviše malo.

Bezuvjetno bi se moralo ostati kod stanovišta, da se otvaraju samo Više nar. škole — kao zasebne škole, a ne razredi uz osnovne škole. Ne bi dostajala jedna takva centralna Viša narodna škola u gradu Zagrebu, već pored ove u Gundulićevoj ulici treba otvoriti barem još dvije i to na istočnoj i zapadnoj periferiji. Uz te škole neophodno su potrebna i skloništa. Tako bi se škola publicirala, a mnogi roditelji, koji šalju svoju djecu u građansku školu samo zbog toga, da se ne skiću po ulicama do nauka, a koja nemaju dovoljno sposobnosti i volje za rad u školi i svršavaju pojedina polugodišta s 5, 6, 7, i 8 slabih ocjena, slali bi ih u Višu narodnu školu, gdje bi pod utjecajem nastavnika, koji radi individualno i stalno u jednom razredu, ipak utvrđivali i proširivali već stečeno znanje. Time bi se olakšao rad nastavnicima građanskih škola, jer im ovakva djeca koče rad u razredu, jer građ. škola je po karakteru škola, koja više stručno sprema i daje znanje, a Viša narodna škola je škola, u kojoj se najveća pažnja posvećuje (i mora se posvećivati) u prvom redu odgoju. I svaki razred Više narodne škole i svaka buduća škola, promašit će svrhu, bude li u svoju zadaću što drugo uzela, osim u prvom redu odgoj, a tek onda izobrazbu, koja se sastoji u tom, da stečeno znanje učvrstimo i proširimo samo onoliko koliko je to uistinu potrebno i važno za buduću njihov poziv, zvanje, odnosno zanat. U tom pogledu sasma ćemo drugačije postupati u ženskim razredima, a drugačije u muškim.

Odgoj — to je bitna oznaka Viših narodnih škola. Kraj svojih strašnih domaćih prilika i neprilika naše je dijete postalo divljak, a to treba oplemeniti i uliti u ta mala srca spoznaju, da oni vrijede i to mnogo vrijede, i mnogo će vrijediti, budu li pošteni i radljivi. Treba dići u njima ponos i svijest da su oni buduću apostoli poštenoga rada. Kod svega toga moramo još jedno imati na umu; treba roditeljima onemogućiti da prerano šalju svoju djecu na težu zaradu i prisiliti ih, da ih do 14 godina šalju u školu. Danas toga

nema, polazak Više narodne škole stavlja se na volju kako roditeljima tako i djeci, a to je skroz krivi postupak.

Na taj način, što djeca poslije svršene osnovne škole ne polaze nijednu školu, uposlana su ozbiljnim radom, zarađuju, a time otimlju zaradu odraslima, jer dijete je jeftinija radna sila, a ne misli se na to, da time njegov još nježan organizam stradava.

Otvaranjem i uređenjem Viših narodnih škola i skloništa uz njih, i ozbiljnim radom u njima, padat će broj malodobnih kažnjnika, skitnica i prosjaka.

Sve ovo, što se iznijelo, odnosi se najviše na Više narodne škole u gradovima. Obzirom na naše selo, naglašavalo se, a i danas se naglašuje opetovano, da su i tamo potrebni razredi Viših narodnih škola, barem samo V razred, a ukoliko bi se otvarale potpune Više nar. škole u selu, da budu gospodarskog karaktera, jer je naša zemlja poljodjelska.

Na koncu treba da još jednom istaknem, kako je posve kriva tvrdnja, da u Višoj nar. školi nema odgovornosti za rad. Baš u toj školi traži se velika odgovornost, jer tu odbačenu djecu treba podići i učiniti korisnim članovima ljudskoga društva.

Hoćemo ili nećemo priznati, a ipak je tako, intelektualci i tako zvani bolji ljudi neće djece, a periferija izbacuje djecu. Ona t. j. periferija godinama biva sve veća, a ti »štakori«, »miševi«, kako se ih obično naziva, poplavit će jednog dana grad, zauzet će odgovorna mjesta. Zato treba njihova srca oplemeniti i pripremiti ih da shvate pravi smisao života, koji se sastoji u poštenom radu, spremnosti na žrtvu za bližnjega, domovinu i čitavo ljudsko društvo. S tim mislima moramo dnevno stupiti u razred, s tim razumijevanjem moramo gledati Višu narodnu školu.

Ne, nemojmo se tješiti činjenicom, da i drugi, veći i jači narodi još nijesu riješili socijalno pitanje, i da je londonska i pariška periferija još gora. Ne, to za nas ne smije biti utjeha. Veličina našega naroda neće biti u tome da imademo veliki broj kolonija, aeroplana, ratnoga materijala, velikih muzeja, napunjenih ugrabljenim stvarima drugih naroda i zemalja, jer je to lažna veličina. Mi hoćemo za naš narod pravu veličinu, a prava veličina jednoga naroda leži u tome da svaki pojedinac toga naroda ima čovječanske uvjete za život i rad.

Za tu istinsku i pravu veličinu našega naroda mora se boriti i raditi za nju svom dušom svaki od nas.

Š., nastavnica